

eljárás is figyelemre méltó próbálkozás a nyelvoktatás terén. A spontán beszéd vizsgálata esetében leggyakrabban az ún. BEA-adatbázisra hivatkoznak (Beszélt Nyelvi Adatbázis, 2008) a kötet szerzői.

A kutatók segítségére lehetnek már kész, online elérhető elektronikus szövegtárak (pl. Magyar Elektronikus Szövegtár, parlamenti beszédek adatbázisai, chatfórumok, blogok, a Biblia és más irodalmi szövegek gyűjteményei, EU-s fordítások és eredeti szövegek, levelezés és más dokumentumok).

A korpuszelemzés során több számítógépes szoftver segítségét is igénybe veszik a szerzők. Ezek többnyire a Praat, az SPSS és a MATLAB szoftverek. Az is előfordul, hogy az adott célra megfelelő saját szoftvert fejlesztenek ki.

A kötetben található tanulmányok olvasása során az a tanulság fogalmazódik meg bennünk, hogy a modern alkalmazott nyelvészeti kutatások már nem nélkülözhetik a korpuszokat és a statisztikai elemzéseket, valamint az, hogy egy-egy tudományos részterületnek sincs még teljesen egységes (vajon kell-e?) módszertana, inkább módszercsoportokról beszélhetünk. Egy kutatás sikere vagy kudarca nagymértékben függ annak módszertani megalapozottságától. Ezért minden kutatónak élnie kell azokkal az egyre bővülő kutatásmódszertani lehetőségekkel, amelyek ma már az alkalmazott nyelvtudomány területén is rendelkezésre állnak. Fontos azonban, hogy választását a modern technikák sokrétűsége adta lehetőségek közül a kísérlet mögötti kutatási cél, elképzelés határozza meg.

Simon Orsolya

IRODALOM

- Fóris Ágota (2008): *Kutatásról nyelvészeknek. Bevezetés a tudományos kutatás módszertanába*. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó.
- Károly Krisztina (2002): *Az alkalmazott nyelvészeti kutatások néhány alapvető módszertani kérdéséről. Alkalmazott Nyelvtudomány II/1, 77–87.*

Medve Anna – Farkas Judit – Szabó Veronika

4×12 mondat

Iskolakultúra-könyvek 40.

Veszprém: Iskolakultúra, 2010. 207 p.

„Úgy véljük, hogy a lehetőség megvan, de az eszköztár hiányzik a közoktatásban és a pedagógusképzésben a különféle nyelvészeti paradigmák megjelenésére” – olvasható az *Iskolakultúra* sorozat 40. kötetében, a *4×12 mondat* című tanulmányban (7).

A szerzők, Medve Anna, Farkas Judit és Szabó Veronika nem kevesebbre vállalkoztak, mint hogy 12 mondatot négyféleképp elemezve bemutassák a generatív grammatika alternatív mondatelemzési rendszerét az általános iskolai és középiskolai nyelvtanoktatásban, gyakorlati ismeretszerzési lehetőséget biztosítva ezzel a pedagógusok számára. E rendszer megismerésére, az elméleti tudás megszerzésére megvan a lehetőség, a technikai segítség azonban igen kevés, állítják a kötet írói. Így nem könnyű elérni, hogy akár a tanárképzésben, akár már az oktatásban részt vevő kollégák ennek a modellnek a területén is biztonságot adó kompetenciákkal bírjanak, holott „a magyartanári képesítési követelmények ezt explicit módon meg is fogalmazzák” – olvasható a bevezetőben (7). Magyar szakos kollégáimat a témáról megkérdezve többüktől kaptam azt a választ, hogy jó lenne tanítani a generatív grammatikán alapuló mondatelemzést, de ahhoz jobban kellene érteni hozzá, jó tankönyvről pedig – amiből a tanár a gyakorlati oktatásra felkészülhet, illetve amiből taníthat – nemigen tudnak. A hasonlóan érző pedagógusoknak nagy segítségére lehet tehát ez a mű.

A kötetben az egyes – egyre bonyolultabb – mondatokat négy módon elemzik a szerzők: először a hagyományos szisztéma szerint, esetenként rámutatva annak hiányosságaira, a rendszert olykor felborító általánosításaira. Ezt követi az egyetemi, az általános iskolai és a középiskolai szintű generatív grammatikai modell bemutatása. A legrészletesebb,

tudományos, egyetemi szintű modell megismerése után jól látható és érthető, mennyiben egyszerűsíti a mondatelemzést a felső tagozatosok, illetve a középiskolások számára készült rendszer. Minden egyes mondathoz legalább négy ábra is tartozik az egyes fejezetek végén, minden modellhez egy-egy. (Ez kimondottan szerencsés elhelyezés: sokat kell ugyan lapozgatni a könyvben, de így könnyen összehasonlíthatóak az egyes modellek mondatábrái, alaposan megfigyelhetőek az elemzések közötti hasonlóságok és különbségek.)

Az első fejezet igen alapos bevezetést nyújt a generatív modellhez: elmagyarázza az alapszabályt, vagyis hogy egy adott mondat mögött mindig kirajzolódik a magyar mondat általános szerkezete, megismerhetjük az erre alapuló X' (iksz-vonás)-elméletet, illetve az ahhoz kapcsolódó jelöléseket is. A szerzők szerint az elmélet ebből a könyvből is megérthető. Többször is olvasható bátorítás a kötetben: ne rettenjen meg az olvasó, ha ismeretlen elnevezéssel, jelenséggel találna szembe magát, a mondatok elemzése során majd megtalálja a magyarázatot. A mű valóban lépésről lépésre vezet be a generatív grammatikán alapuló mondatelemzések világába, mindig megmagyarázva, további példamondatokkal alátámasztva az egyes elemeket – még ha az avatatlanokra nagyon töményen zúdul is a tanulnivaló.

Természetesen a többi fejezet is tartogat érdekességeket, újdonságokat a hagyományos mondatelemzéshez szokott tanár számára. Például alapos indoklással elmagyarázzák a szerzők, miért nem tartják megfelelőnek a birtokos jelző kategóriáját, miért elemzik azt birtokos vonzatnak. Megtudhatjuk, mi is az a topik, a fókusz, a kvantor, a hamisvonzathely. Az egyes jelenségeket, illetve a hagyományos elmélettől eltérő feltételezéseket meggyőző példákkal is igazolják, ami nagyban segíti a megértést, illetve elfogadást. Szívesen vettem volna néhány ilyen példamondat ágrajzát is, hiszen ha laikus olvasókat is feltételezünk, akkor nem szerencsés csak a javarészt b-

nyolult, a fejezetek mottójában is megjelenő 12 mondat ábrázolásával foglalkozni, de példamondatok ágrajza sajnos csak az első fejezetben található. Ennek ellenére nagy valószínűséggel az is megérti a generatív grammatika mondatelemzésének elméletét, aki itt találkozik vele először, hiszen alapos és türelmes a bemutatás.

Az általános iskolai, 10–14 éveseknek szánt elemzések a hagyományos mondatelemzésre épülnek, megtartva a mondatrészi elnevezéseket. Ugyanígy az ágrajz is sokban hasonlít az általános iskolákban elterjedt modelléhez, azzal a különbséggel, hogy minden esetben teljességgel tükrözi a szórendet. Ehhez a szerzők mindig semlegessé alakítják a mondatokat, javasolva, hogy a tanár figyeltesse meg a diákokkal a szórendi variációk közti jelentéskülönbséget. A tárgyalt mondatok – például az „A vendégeknek nem az ebédet nem készítették el a lejárt szavatosságú tejszínhabból” két tagadósós, különleges hangsúlyozást igénylő mondat (124) – erre kimondottan alkalmasak. Fontos, hogy a három szerző – illetve az általuk képviselt elmélet – mindig épít a gyerekek nyelvi kompetenciájára. Például véleményük szerint a felső tagozatban még nem kell megmagyarázni a jelentéskülönbségek okát, elegendő, ha a gyerekek felfigyelnek a jelenségre. Nagy segítség az egyes mondatokhoz csatolt feladatsorok szerepeltetése, amelyek segítik az adott nyelvi probléma megértését és a diákok nyelvi kompetenciáinak fejlesztését.

A középiskolai modell a transzformációs generatív grammatikára épít, annak kissé egyszerűsített változata. A szerzők állítása szerint ez „fejleszti a formális gondolkodást; alkalmas az érdeklődés felkeltésére; s [...] a diák véleménye ugyanolyan fontossá válik [...], mint a tanaré” (31).

Az általános iskolás modellel szemben itt már nem csak semleges mondatok kerülhetnek górcső alá; a mégoly bonyolult mondatoknál is leolvasható az ágrajzokról a szórend, de még egyes hangsúlyviszonyok is. Az is látható, hogy a semleges változathoz képest

honnét került el egy-egy szó a mondatban elfoglalt helyére: összetett, az X'-elméletet tükröző ágrajzokat találunk ebben a rendszerben, annyira egyszerűsítve az egyetemi modellt, hogy az összes lehetséges mondat levelezhető legyen a segítségével, ne jelenhessenek meg kivételek, de ne is legyen túl bonyolult a diákok számára.

Mindent összevetve Medve Anna és szerzőtársai rendkívül alapos, az olvasót valóban kézen fogva vezető, bár nagyon tömény ismeretanyagot magába foglaló kötetet szerkesztettek. Érvelésük alapján elfogadható, hogy a generatív grammatika mondatelemzése fejleszti a nyelvi kompetenciákat, segíti a magyar nyelv rendszerének, működésének megismerését, és támaszként szolgálhat az idegen nyelvek tanulásakor is. A kérdés már csak az, hogy mikor (és milyen tankönyvből) tanítsuk meg ezt a még leegyszerűsített formájában is bonyolult rendszert. Mivel nem tagadják a hagyományos modell fontosságát sem, a szerzők szerint általános iskolában először ajánlatos megismerni a mondatrészi szerepeket, majd ezekre is alapozva lehet áttérni a könyvben ajánlott, leegyszerűsített, a generatív grammatikán alapuló módszerre. A baj az, hogy tapasztalataim szerint sok diák a hagyományos modellt is csak a középiskolában érti meg, fogja fel igazán, ott viszont a szerzők már a jóval összetettebb, bár még mindig egyszerűsített generatív modell tanítását ajánlják – csoportbontásban, másfél év alatt vezetve végig a diákokat a rendszeren.

(El tudom képzelni azt is, hogy a kötetben a középiskolába ajánlott tudásanyagot csak a humán tagozatos, illetve a nyelvtant emelt szinten tanuló gimnazisták sajátítják el, a többiek maradnak az általános iskolák számára ajánlott anyagnál – azzal a különbséggel, hogy a középiskolában már nem csak semleges mondatok kerülnek a diákok elé.)

Az alaposan átgondolt, értő módon levelezett, gondosan megfogalmazott szöveget olvasva meglepett, hogy olykor az az olvasó érzése, mintha kefelevonatot látna: a kötetben több helyen találunk áthúzott szavakat, kilógó

a mondatok közül egy-egy „nem kell az üres sor” megjegyzés, értelemzavaró helyesírási hibákat is találni, az ötödik fejezet mondatának középiskolai ábrázolása pedig nem került be a kötetbe, az előző fejezet mondatábrája látható a helyén. Kedvcsinálóként idézzük is a mondatot: „Julinak is öt zacskó, a doktor bácsi ízlésének megfelelő és a kék ruhás finn lánynak is tetsző mentolos cukorkát kell eladnom” (93).

A hiány azonban nagy valószínűséggel pótolható: egyrészt azért, mert az olvasó a kötet alapos, figyelmes tanulmányozása után már maga is el tudja készíteni az ábrát – bár jómagam még mindig szívesen ellenőriztetném azt a generatív grammatikában járatosabbakkal, hiszen itt már bonyolult jelenségekről van szó. Másrészt pedig azért, mert a szerzők az utolsó fejezetben arról írnak, hogy platform kialakítására törekszenek, ahol „nem csupán mondatelemzésekről, de a nyelv és nyelvtanítás, az anyanyelvi nevelés körül felmerülő, felvetett kérdésekhez lehetne hozzászólni” (204). Ezen a platformon majd pótolható, megbeszélhető lehet a kimaradt mondatábrára, de nem csak így buzdítanak a részvételre. A 13. fejezetben ugyanis csupán két összetett mondatot találunk – egy Tolkien-verset –, de mondatábrára és magyarázat helyett csak a biztatás áll itt, hogy az olvasó készítsen ágrajzot a szöveghez, küldje el azt a szerzőknek, hogy elindulhasson a generatív grammatika gyakorlati alkalmazásáról szóló párbeszéd. Ha ez a platform beindulna, és valóban eszmecsere folytathatóna a lelkes magyartanárok, annak talán a generatív grammatika is hasznát látna – csakúgy, mint ahogyan vélhetően a *4×12 mondat* című tanulmánykötetnek is.

Toronyi Gyöngyi